

بررسی درون‌مایه تصوف و عرفان در اشعار مظفر النواب

دکتر مهدی شاهرخ^۱، دکتر ابوالحسن امین مقدسی^۲

۱- استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول)، m.shahrokh@umz.ac.ir

۲- دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران، abamin@ut.ac.ir

چکیده:

مظفر النواب شاعر معاصر عراقی، به سرودن اشعار و هجوهای تند سیاسی مشهور است؛ به شکلی که موضوعات سیاسی، بن‌مایه اصلی شعرش بوده و در تمامی اشعار او حضوری دائمی و برجسته دارد. دیگر موضوعات شعری همیشه در لابلای اشعار سیاسی او بیان شده‌اند که یکی از این‌ها، تصوف و عرفان بوده است. زیرا هر چند نواب، چنان که ما از عرفا و متصوفه می‌شناسیم، یک عارف سالک الی‌الله نبوده و همه زندگی خود را صرف مبارزه حزبی و سیاسی کرده است، اما نوعی گرایش صوفی در زندگی و شعر خود داشته است. این مقاله با تکیه بر شیوه وصفی تحلیلی در صدد آن است که به بررسی درون‌مایه تصوف و عرفان در اشعار نواب بپردازد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هر چند تصوف و عرفان بارزترین درون‌مایه اشعار مظفر النواب نیست، ولی درون‌مایه‌ای فرعی و البته چشمگیر در لابه‌لای اشعار سیاسی اوست، وی گاهی در میان شکنجه‌ها و یا در غربت و تبعید، در خلوتی عارفانه، دشواری‌ها و مشققات خود را به خداوند شکوه کرده و با خدا راز و نیاز و مناجات می‌کند و به تمایلاتش به زهد و پارسایی اشاره می‌کند. البته این نوع زهدپیشگی با شیوه زندگی، فعالیت‌های مبارزاتی و خصوصیات غالب اشعار وی، تا حد زیادی همخوان نیست. از سوی دیگر، آن‌گاه که نواب زبان به بیان امور صوفی و عرفانی گشوده و نهفته‌های روح خود را بیان می‌دارد، به ناگاه زبان شعری‌اش از نثرگویی و بیان خطابه‌وار سیاسی فاصله گرفته و غرق در نماد و البته غموض و ابهام می‌شود.

واژگان کلیدی: درون‌مایه، تصوف و عرفان، مظفر النواب، شعر معاصر عربی

۱- مقدمه

۱-۱- بیان مسأله

مظفر النواب شاعر شیعه و چپ‌گرای معاصر عراقی، شاعری است که همگان او را به اشعار سیاسی و هجوهای تند و گزنده‌اش به حاکمان عرب و دفاع از مبارزان راه مقاومت علیه ظلم و استبداد و رژیم صهیونیستی می‌شناسند و تقریباً موضوعات سیاسی، بن‌مایه اصلی شعر نواب است که در سراسر دیوان شعری وی، حضوری همیشگی، دائمی و البته پررنگ و برجسته‌ای دارد. به طوری که دیگر اغراض شعری دیگر، در شعر وی نمود و بسامد کمتری دارد، همین امر باعث

شده است که اکثر پژوهندگان ادبی در بررسی و نقد اشعار او، روی اشعار سیاسی و درون‌مایه‌های سیاسی اجتماعی شعر وی تکیه و تمرکز داشته باشند، اما باید دانست که این به هیچ وجه بدان معنا نیست که دیگر موضوعات شعری در اشعار نواب وجود ندارد، پیش‌تر در مقاله‌ای موضوعات غنایی در اشعار نواب (شاهرخ و مقدسی، مهرماه ۱۳۹۵ش) بررسی شده و نویسندگان آن مقاله به بیان موضوعات غنایی موجود در اشعار نواب پرداخته‌اند، اما یکی دیگر از موضوعات شعری نواب که خارج از دامنه مضامین سیاسی است و در لابلای اشعار سیاسی وی دیده می‌شود، اشعاری است که در موضوع تصوف و عرفان سروده شده است. هر چند که نواب یک عارف فی‌سبیل‌الله و سالک الی‌الله نبوده است و همه زندگی خود را صرف مبارزه و قیام مسلحانه و حزبی کرده است و در این راه، هم سال‌های طولانی از عمرش را در غربت و تبعید از وطنش عراق به سر برده و بارها زندانی شده و مورد شکنجه‌های مختلف قرار گرفته است، اما نواب به تصوف و عرفان توجه داشته و نوعی گرایش صوفی در زندگی و شعر خود داشته است و این تصوف و عرفان در لابلای اشعار سیاسی او به خوبی به چشم می‌خورد، این مقاله در صدد آن است که به بررسی درون‌مایه تصوف و عرفان در اشعار نواب بپردازد.

۲-۱- هدف و سؤالات پژوهش

هدف اصلی این پژوهش بررسی درون‌مایه تصوف و عرفان در اشعار مظفر النواب است. در راستای رسیدن به این هدف، این پژوهش با این سؤالات روبروست که مهم‌ترین موضوعات عرفانی و صوفی که نواب آن را در اشعار خود بیان داشته چیست؟

۳-۱- پیشینه پژوهش

تاکنون درباره‌ی مظفر النواب برخی پژوهش‌ها در قالب کتاب، رساله و مقاله انجام شده که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

به صورت کتاب:

- ۱- «الإبداع الفني في شعر مظفر النواب»، د. صلاح القاضي، (۱۹۸۳م)، طبعه اولی، بیروت، دارالجیل. مظفر النواب شاعر الثورات و الشجن، قصائد تنشر لأول مرة، أوس داوود يعقوب، (۲۰۱۰م)، دار صفحات للدراسات و النشر، ط ۱، دمشق سوریا. که مختصری بسیار کوتاه درباره‌ی زندگی نواب ذکر کرده و بخش اعظم آن را متن قصاید جدید نواب به خود اختصاص می‌دهد.